

La'odikiya — Tirada Afraad

Taariikho Is-dulsaaran

Jeff Pippenger

2023-09-01

Qodobka aan tilmaamay ee ay u badan tahay in Stephen Haskell uusan arkin, in kastoo uu si dadban u taageeray aqoonsigiisa runta iftiiminaysa xaqiiqadan, waa tan: in taariikhda dhammaadka reer binu Israa'iiltii qadiimiga ahayd, isla mar ahaantaana laga helo bilowga Israa'iilka casriga ah oo ku dul-dhacaya isla muddadaas taariikheed. Markii Masiixu axdiga u adkaynayay kuwo badan muddo hal toddobaad ah (laba kun iyo shan boqol iyo labaatan maalmood), Israa'iiltii qadiimiga ahayd waxay ku nooleyd waaya-aragnimada La'odikiya, iyada oo qarka u saarnayd in laga tufiyo afka Rabbiga. Isla mar ahaantaana Israa'iilka casriga ahi wuxuu ku noolaa waaya-aragnimada Efesos. La'odikiya ee Israa'iiltii qadiimiga ahayd waa la kala firdhinayay, Efesosna ee Israa'iilka casriga ah waa la soo ururinayay isla taariikhdaas qudheeda.

Oo, “haa,” haddii aad la yaabban tahay, waan ka warqabaa in toddobaadkii Masiixu axdiga ku adkeeyey si uu u oofiyo Daanyeel cutubka sagaalaad, kaasu oo ka bilaabmay baabtiiskii oo ku dhammaaday dhagax-ku-dhufashadii Istefanos, uusan si dhab ah u ahayn laba kun iyo shan boqol iyo labaatan maalmood; laakiin si nebiyeed hubaal wuu ahaa, waayo si nebiyeed sannadku wuxuu la egyahay saddex boqol iyo lixdan maalmood. Saddex boqol iyo lixdan maalmood oo toddoba lagu dhufayna waa laba kun iyo shan boqol iyo labaatan maalmood, “bartamaha saxda ahna” ee toddobaadkaas nebiyeed waa iskutallaabta. Si nebiyeed Masiixu wuxuu iskutallaabta dhigay bartamaha saxda ah ee muddada nebiyeed ee laba kun iyo shan boqol iyo labaatan maalmood, sidaas ayuu ku muujinayaa in “toddobada goor” ee Laawiyiintii lix iyo labaatan lagu aasaasay laguna adkeeyey iskutallaabta Masiixa. Ma aha wax iska dhacay in marka Sister White ay wax barayso, sida ay samayso, in labada miis ee quduuska ah ee Xabaquuq; shaxdii 1843 iyo shaxdii 1850 ay nebiyaddii laba kun iyo shan boqol iyo labaatan sannadood ku leeyihiin bartamaha saxda ah ee shaxda, isla markaana labada shaxdoodba ay iskutallaabta ku leeyihiin bartamaha saxda ah ee sawirkaas.

“Kitaabku waxa ku jira dhammaan mabaadi’da ay dadku u baahan yihiin inay fahmaan si ay ugu habboonaadaan ama noloshan ama nolosha iman doonta. Mabaadi’dan oo dhammuna qof walba wuu fahmi karaa. Qof kasta oo leh ruux uu ku qaddariyo waxbariddeeda ma akhriyi karo xataa hal tuduc oo Kitaabka Quduuska ah ah isagoo aan ka helin fikrad waxtar leh. Laakiin waxbaridda ugu qiimaha badan ee Kitaabka Quduuska ahi laguma helo daraasad marmar ah ama aan xiriir lahayn. Nidaamkeeda weyn ee runta ah sidaas looma soo bandhigin in akhristaha degdegga badan ama taxaddar la’aanta ahi uu si sahal ah u garto. Qaar badan oo ka mid ah khasnadaheedu waxay ku qarsoon yihiin meel aad uga hooseysa oogada sare, waxaana lagu heli karaa oo keliya baaritaan dadaal badan leh iyo hawl joogto ah. Runta ka qayb qaadata samaynta guudkaas weyn waa in la baadhaa oo la soo ururiyaa, ‘halkan wax yar, halkaanna wax yar.’ Ishacyaah 28:10.”

“Marka sidaas loo baadho oo la isu keeno, waxaa la ogaan doonaa inay si qumman isugu habboon yihiin. Injiil kastaa waa kaabis kuwa kale, wax sii sheegid kastana waa sharraxaad mid kale, run kastana waa horumarinta run kale. Noocyada nidaamka Yuhuudda waxaa caddaynaya injiilka. Mabda’ kasta oo ku jira ereyga Ilaah wuxuu leeyahay meeshiisa, xaqiiqo kastana saamaynteeda. Dhismaha oo dhan, xagga qorshayntiisa iyo fulintiisaba, wuxuu marag u yahay Qoraagiisa. Dhisme noocaas ahna ma jiro maskax aan ahayn tan Kan Aan Xadidnayn oo hindisi karta ama samayn karta.” Education, 123.

Marka lagu daro mabda’ a ah in toddobada kiniisadood mid kasta lagu soo celceliyo taariikhda Milleriyiinta iyo weliba taariikhdeenna, waxaa jira mabda’ kale oo muhiim ah oo Adventism-kii hore aqoonsaday. Mabda’ aas wuxuu muujinayaa in khadadka waxsii sheegidda ee “gudaha iyo dibadda” ee isla taariikhdaas ay Ruuxa Quduuska ahi u adeegsado gudbinta runta. Miller wuu garwaaqsaday arrintan, wuxuuna si toos ah u baray. Wuxuu si sax ah u baray in toddobada shaabadood ee Muujintii ay matalaan taariikh barbar socota ta kiniisadaha, hase yeeshee sawirkaas isbarbar socda dhexdiisa, shaabaduhu waxay matalaan run dibadeed, kiniisaduhuna run gudaha ah oo isla taariikhdaas ah. Uriah Smith isaguna wuxuu ka hadlayaa mabda’ kan, wuxuuna adeegsadaa erayada “gudaha” iyo “dibadda,” kuwaas oo aniga ila muuqda inay yihiin habka ugu habboon ee lagu muujin karo labadaas khad ee isbarbar socda.

“Shaabadaha waxaa naloo soo bandhigay cutubyada 4aad, 5aad, iyo 6aad ee Muujintii. Muuqaallada lagu soo bandhigay shaabadahan hoostooda waxaa lagu tusayaa Muujintii 6, iyo aayadda kowaad ee Muujintii 8. Sida muuqata waxay ka kooban yihiin dhacdooyin ay kiniisaddu ku xidhan tahay laga bilaabo furitaanka maamulkan ilaa imaatinka Masiixa.

“Inkastoo toddobada kaniisadood ay soo bandhigayaan taariikhda gudaha ee kaniisadda, toddobada shaabadoodna waxay muuqaalka keenayaan dhacdooyinka waaweyn ee taariikhdeeda dibadda.” Uriah Smith, The Biblical Institute, 253.

Haddaba waxaynu bilaabaynaa ka fiirsashadeenna toddobada kaniisadood. Waa muhiim in la garto in labada kaniisadood ee ugu horreeya, dabadeedna mar kale kaniisadda saddexaad iyo tan afraad, ay leeyihiin xiriir “sabab iyo saamayn” ah oo ku khasbaya in wadajir loo tixgeliyo. Smyrna waa kaniisadda matasha kuwa Rooma ay silciyeen, Efesosna waxay ahayd kaniisaddii injiilka gaadhsiisay dunida oo dhan.

“Waxay ahayd Antiyokh meesha xertii markii ugu horraysay loogu yeedhay Masiixiyiin. Magacan waxaa loo bixiyey iyaga, maxaa yeelay Masiixu wuxuu ahaa mawduuca ugu weyn ee wacdintooda, waxbariddooda, iyo wada sheekaysigooda. Si joogto ah ayay u soo xusuusan jireen dhacdooyinkii dhacay intii lagu jiray maalmihii adeeggiisii dunida, markaas oo xertiisu ay ku barakoobeen joogitaankiisii shakhsiga ahaa. Iyagoo aan daalin ayay ku dheeraan jireen waxbaristiisii iyo mucjisooyinkiisii bogsiinta. Bushimo gariiraya iyo indho ilmeynaya ayay kaga hadli jireen silicii uu beerta ku maray, khiyaanadii loo geystay, maxkamadayntiisii, iyo dilkiisii, dulqaadkii iyo is-hoosaysiintii uu ugu adkaystay caydii iyo jidhdilkii cadaawayaashiisu dusha ka saareen, iyo naxariistii Ilaah-u-egayd ee uu ugu duceeyey kuwii silcinayay. Sarakicitaankiisii iyo kor-u-kicitaankiisii, iyo shuqulkiisa samada ee uu ugu dhex-dhexaadnaynayo aadanaha dhacay, waxay ahaayeen mawduucyo ay ku farxi jireen inay ku

dheeraadaan. Si xaq ah ayay quruumaha kale ugu yeedhi kareen Masiixiyiin, maadaama ay Masiixa ku wacdinayeen oo ay baryadooda Ilaah ugu jeedinayeen isaga dhexdiisa.”

“Ilaah baa iyaga siiyey magaca Masiixi. Kanu waa magac boqornimo, oo la siiyey dhammaan kuwa isku xidha Masiixa. Magacan buu ahaa kii Yacquub mar dambe ka qoray, ‘Kuwa hodanka ah sow idinma dulmaan fuliyaan, oo sow idinma jiidaan maxkamadaha hortooda? Sow iyagu ma caayaan magacaas sharafta leh ee laydiinku yeedho?’ Yacquub 2:6, 7. Butrosna wuxuu caddeeyey, ‘Haddii nin u xanuunsado isagoo Masiixi ah, yaanu ceeboobin; laakiinse arrintan aawadeed Ilaah ha ku ammaano.’ ‘Haddii magaca Masiixa dartii laydiin caayo, waad barakaysan tihiin; waayo, Ruuxa ammaanta iyo kan Ilaah ayaa idinku dul dega.’ 1 Butros 4:16, 14.” Falimaha Rasuullada, 157.

Kaniisaddii Efesos waxay matalaysay kaniisaddii hore ee ku noolayd “si cibaado leh Masiixa Ciise dhexdiisa,” taas oo ah “sabab” mar walba dhalisa “natiijo.”

Hubaal, oo dhammaan kuwa doonaya inay si cibaado leh ugu noolaadaan Masiixa Ciise waa la silcin doonaa. 2 Timoteyos 3:12.

Cibaadooyinka kaniisadda Efesos waxay dhalisay silcintii uu matalo kaniisadda Simurna. Labada kaniisadood waxay metelaan xiriir sababeed iyo natiijo ah, natiijaduna waxay u baahan tahay in ay ka horrayso sabab. Silcinta qalalaasaha sharciga Axadda waxaa kicisa muujinta waxa Walaasha White ugu yeedho “cibaadooyinkii hore.” Cibaado ah oo lagu muujiyey taariikho hore, ama taariikho asal ah.

“In kasta oo ay jirto dib-u-dhac baahsan oo ku yimid iimaanka iyo cibaadada, haddana kaniisadahaan waxaa ku jira kuwa run ahaan Masiixa u raacsan. Ka hor booqashada ugu dambaysa ee xukumada Ilaah ku soo degayaan dunida, waxaa dadka Rabbiga dhexdooda ka dhici doona soo-nooleyn cibaado asaasiga ah oo aan la arag tan iyo wakhtiyadii rasuullada. Ruuxa iyo xoogga Ilaah ayaa lagu shubi doonaa carruurtiisa. Wakhtigaas dad badan ayaa iska sooci doona kaniisadahaas oo jacaylka dunidani uu beddelay jacaylkii Ilaah iyo Eraygiisa. Kuwo badan, wadaaddo iyo dadweyneba, ayaa si farxad leh u aqbali doona runahaas waaweyn ee Ilaah amray in wakhtigan la naadiyo si loo diyaariyo dad u diyaar ah imaatinka labaad ee Rabbiga. Cadowga nafaha wuxuu jecel yahay inuu carqaladeeyo hawshan; oo ka hor intuu iman wakhtiga dhaqdhaqaaq caynkaas ah, wuxuu ku dadaali doonaa inuu ka hortago isaga oo soo gelinaya wax been-abuur ah. Kaniisadaha uu ku hoos keeni karo xooggiisa khiyaanada leh, wuxuu ka dhigi doonaa inay u ekaato in barakada gaarka ah ee Ilaah lagu shubay; waxaa muuqan doona wax loo malaynayo inay tahay xiiso diimeed oo weyn. Dad aad u tiro badan ayaa ku farxi doona in Ilaah si yaab leh ugu shaqaynayo iyaga, halka ay hawshu tahay tan ruux kale. Isaga oo huwan muuqaal diimeed, Shayddaan wuxuu doonayaa inuu fidiyo saamayntiisa dunida Masiixiga ah.” The Great Controversy, 464.

Qaylada Saqda-dhexe ee “maalmaha ugu dambeeya” waa soo nooleynta “cibaado-qaddarinteedii asalka ahayd” ee lagu aqoonsaday tuducaas. Waa soo nooleyn ka dhacaysa dhaqdhaqaaq, ee ma aha kaniisad. Taariikhda ay Sister White u adeegsato inay ku tilmaanto soo nooleynta waa taariikhdii “waqtiyadii rasuullada,” taas oo ay matasho kaniisaddii Efesos. Soo nooleyntaas waxay dhalin doontaa “silcin.”

“Qaar badan waa la xidhxidhi doonaa, qaar badan ayaa magaaloooyin iyo tuulooyin ka carari doona iyaga oo naftooda u baxsanaya, qaar badanna waxay noqon doonaan shahiiddo Masiixa aawadiis iyaga oo u taagan difaaca runta.” Selected Messages, buugga 3, 397.

“noloshii Masiixa ee dhulka” ee tuducan xiga waxay ka dhigan tahay bilowgii kaniisadda Efesos, hase yeeshee sidoo kale waxay astaan u tahay taariikhda Adventism-ka La’odikiya ee dhammaadka dunida.

“Xukunkii dib buu u noqday, oo caddaaladdiina meel fog bay istaagtay; maxaa yeelay, runtu jidka bay ku dhacday, oo sinaanna ma geli karto. Hubaal, runtii way baabba’day; kii sharka ka tagaana wuxuu isu yeelaa ugaadh.’ Ishacyaah 59:14, 15. Tanu waxay ku rumowday noloshii Masiixa ee dhulka. Isagu wuxuu daacad u ahaa amarrada Ilaah, isagoo dhinac iska dhigay dhaqammadii iyo qawaaniintii dadka ee meeshoodii lagu sarraysiiyey. Taas aawadeed waa la necbaa oo waa la silcin jiray. Taariikhdan waa la soo celiyaa.” Casharrada Tusaalooyinka Masiixa, 170.

Khibrada uu matalayo Efesos waxay isla mar ahaantaas la dhacdaa khibrada La’odikiya. Yuhuuddii muran-jecelka ahayd waxay ahaayeen La’odikiyaankii reer binu Israa’iilkii hore, Masiixa iyo xertiisiina waxay ahaayeen Efesoskii reer binu Israa’iilka casriga ah. Yooxanaa Baabtiisaha ayaa soo bandhigay kaniisadda Efesos, wuxuuna matalaa kaniisadda ku jirta “maalmaha ugu dambeeya” oo ay ka soo horjeedaan La’odikiyaan, kuwaas oo isu yeedha Yuhuud, laakiin sidaas ma aha.

“Shaqadii Yooxanaa Baabtiisaha, iyo shaqada kuwa maalmaha ugu dambeeya ku baxa ruuxa iyo xoogga Eliiyaah si ay dadka uga kiciyaan danayn-la’aantooda, dhinacyo badan ayay isku mid yihiin. Shaqadiisu waa astaan u ah shaqada ay tahay in lagu qabto wakhtigan. Masiixu waa inuu mar labaad yimaado si uu dunida ugu xukumo xaqnimo. Rasuullada Ilaah ee sida farriinta ugu dambaysa ee digniinta ah ee dunida la siinayo, waa inay jidka u diyaariyaan imaatinka labaad ee Masiixa, sidii Yooxanaa ugu diyaariyey jidka imaatinkiisii kowaad. Shaqadan diyaarinta ah, ‘dooxo kasta waa la sarrayn doonaa, buur walbana waa la hoosayn doonaa; qalloocanna waa la toosin doonaa, meelaha qallafna waa la simi doonaa,’ waayo taariikhdu waa inay dib isu soo celisaa, mar kalena ‘ammaanta Rabbiga waa la muujin doonaa, oo binu-aadmiga oo dhammuna way wada arki doonaan; waayo afka Rabbiga ayaa ku hadlay.’” Southern Watchman, Maarso 21, 1905.

Efesos waa “sababta,” Smyrna-na waa “saameynta.” Pergamos iyo Tiyatira sidoo kale waxay matalaan xiriir sabab iyo saameyn ah. Pergamos waa kaniisaddii tanaasulka oo Masiixiyadda kharribtay iyada oo ku dartay jaahilinnimada. Kaniisaddii Masiixiga ahayd way dhacday markii ay aqbashay mabda’a ah in ay suurtagal tahay in sanam-caabudidada jaahilinnimadu ay xuduudaheeda gudaheeda kula noolaato. Boqorkii Constantine waa astaanta taariikhdaas tanaasulka leh, doorkiisii nebiyaduna wuxuu ahaa in uu soo saaro ridashada Masiixiyadda runta ah ka hor intaan baabbanimadu la muujin.

Ninna yaan qofna idinku khiyaanayn sinaba ha idin khiyaanayn; waayo maalintaasu ma iman doonto ilaa marka hore riddoobid timaaddo, oo ninkaas dembiga ah la muujiyo, oo ah wiilka halaagga; kaas oo iska hor yimaada oo isagu isu sarraysiiya wax kasta oo Ilaah la yidhaahdo

ama la caabudo oo dhan; si uu isagu sida Ilaah ugu fadhiisto macbudka Ilaah, isaga oo isu muujinaya inuu Ilaah yahay. Miyaydaan xusuusanayn in markaan weli idinla joogay aan waxyaalahan idiin sheegay? Oo imminkana waad garanaysaan waxa celiya inuu wakhtigiisa ku muujiyo. Waayo qarsoodiga xumaantu durba wuu shaqaynayaa; laakiin kii hadda celiyaa wuu sii celin doonaa ilaa laga qaado jidka. Oo markaas ayaa kan sharka leh la muujin doonaa, kaas oo Rabbigu ku baabbi'in doono neefta afkiisa, oo ku tirtiri doono iftiinka imaatinkiisa. 2 Tesaloniika 2:3–8.

Kaniisadda Pergamos waxay ahayd “sababta,” Thyatira-na waxay ahayd “natiijada.” Nebi Daanyeel marar badan wuxuu soo bandhigaa taariikhda sida jaahilnimadu ugu banneysay jidka papalim-ka, iyo ridashada ka horreysay aasaaskii papacy-ga ee Bawlos tilmaamay waxaa lagaga hadlay Daanyeel cutubka kow iyo tobnaad.

Waayo, maraakiibta Kitiim ayaa ku iman doona isaga; sidaas darteed wuu murugoon doonaa, oo soo noqon doonaa, oo cadho u qaadi doonaa axdiga quduuska ah; sidaas ayuu yeeli doonaa; xataa wuu soo noqon doonaa, oo wuxuu la heshiin doonaa kuwa ka tagaya axdiga quduuska ah. Oo ciidan baa dhiniciisa istaagi doona, oo iyagu waxay nijaasayn doonaan meesha quduuska ah ee xoogga, oo waxay ka qaadi doonaan allabariga joogtada ah, oo waxay dhigi doonaan karaahiyada baabbi'inta keenta. Daanyeel 11:30–31.

Kaniisadda tanaasulka ee ka dhacday iimaanka ka hor intii aan awoodda baadarigu taariikhda ka soo muuqan waxaa Daanyeel ku matalay “kuwa” ka tegey “axdiga quduuska ah.” Markay ka tageen axdiga dabadeed, baadarinimadii, oo Daanyeel ku matalay “karaahiyada wax baabbi'isa,” ayaa la saaray carshiga dhulka. Sister White waxay tilmaamaysaa lixda aayadood ee ugu dambeeya Daanyeel kow iyo tobnaad markay leedahay, “wax sii sheegidda ku jirta Daanyeel kow iyo tobnaad waxay ku dhowdahay inay gaadho dhammaystirkeeda buuxa.” Lixdaas aayadood ee ugu dambeeya waa dhammaystirka ugu dambeeya ee Daanyeel kow iyo tobnaad, iyaduna waxay baraysaa in taariikhda lagu matalay aayadahaas ugu dambeeya ay ahayd mid astaan ahaan loogu sii muujiyey Daanyeel 11:30–36, kaas oo aqoonsanaya “sababta iyo natiijada” taariikhiga ah ee ay matalaan Pergamos iyo Thyatira.

“Ma haysanno waqti aan luminno. Wakhtiyo dhib badan ayaa ina hor yaal. Dunidu waxa ay ku kaesan tahay ruuxa dagaalka. Dhawaan waxa dhici doona muuqaalladii dhibaataada ee lagu sheegay waxsii sheegyada. Waxsii sheegidda ku jirta Daanyeel cutubka kow iyo tobnaad waxay ku dhowdahay inay gaadho dhammaystirkeeda buuxa. Inta badan taariikhdii dhacday iyadoo fulinaysa waxsii sheegiddan mar kale ayaa la soo celin doonaa.”

“Aayadda soddonaad waxaa lagu sheegay xoog ah in ‘aayadaha 30 ilaa 36 la soo xigtay.’”

“Muuqaallo la mid ah kuwa lagu tilmaamay erayadan ayaa dhici doona.” Manuscript Releases, number 13, 394.

Xiriirka sababta iyo natiijada ee Pergamos iyo Thyatira, iyo sidoo kale xiriirka sababta iyo natiijada ee Ephesus iyo Smyrna, ayaa lagu soo celin doonaa “maalmaha ugu dambeeya.” Protestant-ka Maraykanka ayaa la heshiin doona sanamcaabudidida, sida uu u matalo Pergamos (calaamadda ugu weyn ee sanamcaabudiddu waa caabudidida qorraxda), oo marka ay dib uga

dhacaan iimaanka ayaa jidka loo diyaarin doonaa ninkii dembiga, si mar kale si nebiyaysan loo muujiyo. Inta dib-u-dhacaas iyo kor-u-qaadista baabtiisnimada kursiga lagu saarayo lagu celinayo, Ilaah isla mar ahaantaana wuxuu kicin doonaa kaniisad uu Ephesus tusaale u yahay, si ay fariinta Daanyeel iyo Muujintii u gaadhsiiso dunida, waxaana sidoo kale lagu soo celin doonaa silcintii uu Smyrna matalayey.

Waxaan ka hadli doonaa saddexda kaniisadood ee u dambeeya ka dib markaan ka fiirsanno runta ah in afarta shaabad ee ugu horreeya ee Muujintii ay yihiin xariiq dibaddeed oo run ah oo barbar socda xariiqda gudaha ee runta ah ee ay matalaan afarta kaniisadood ee ugu horreeya. Sida horeba loo xusay, Uriah Smith sidan ayuu u dhigay:

“In kasta oo toddobada kaniisadood ay soo bandhigaan taariikhda gudaha ee kaniisadda, toddobada shaabaddoodna waxay muuqaalka keenaan dhacdooyinka waaweyn ee taariikhdeeda dibadda.” Uriah Smith, The Biblical Institute, 253.

Waxaannu muujinnay in afarta kaniisadood ee ugu horraysa ay matalaan laba xidhiidh oo “sabab iyo natiijo” ah oo lagu soo celceliyo “maalmaha ugu dambeeya.” Iyadoo lagu salaynayo hormuudkii Adventism-ka, hase ahaatee waxa ka sii muhiimsan awoodda Erayga Ilaah, afartaas taariikhood ee gudaha ee kaniisaddu waa in ay lahaadaan taariikh dibadeed oo u dhiganta, taas oo ay matalaan afarta shaabad ee ugu horraysa. Shaabadda koowaad iyo tan labaad waxay ka tarjumayaan isla astaamihii Efesos iyo Simurna, laakiin waxay adeegsadaan faras cad si uu u matalo hawsha Masiixiyadda dunida loogu qaadayo. Waxay matalaysaa hawsha dibadeed ee kaniisadda, shaabadda labaadna waxay matalaysaa dhiig-qubkii Simurna iyadoo loo marayo faras guduudan.

Oo anna waxaan arkay markii Wanku furay mid ka mid ah toddobadii shaabad, oo waxaan maqlay mid ka mid ah afartii xayawaan isagoo leh, sidii cod onkod ah, Kaalay oo arag. Oo anna waan arkay, oo bal eeg, waxaa yiil faras cad; kii fuushanaana wuxuu watay qaanso; taajna waa la siiyey isaga; oo wuxuu u baxay isagoo guulaysanaya, oo si uu u guulaysto. Oo markii uu furay shaabaddii labaad, waxaan maqlay xayawaankii labaad isagoo leh, Kaalay oo arag. Oo waxaa soo baxay faras kale oo guduudan; kii fuushanaana waxaa la siiyey amar uu nabadda uga qaado dhulka, si ay dadku isu laayaan; oo waxaa la siiyey isaga seef weyn. Muujintii 6:1–4.

Sekaryaah waxa ku jira tuducyo kooban oo si toos ah u aqoonsanaya afarta faras ee lagu matalay afarta shaabad ee ugu horraysa ee Muujintii. Mid ka mid ah tuducyadaas ee cutubka tobnaad, Sekaryaah wuxuu caddeynayaa in marka roobka dambe la shubo, “adhiga reer Yahuudah” oo ah “gurigiisa” Ilaah loo rogi doono “faraskiisa quruxda badan ee dagaalka.”

Rabbiga roob weyddiista wakhtiga roobka dambe; markaas Rabbigu wuxuu samayn doonaa daruuro ifaya, oo wuxuu siin doonaa roobab mahiigaan ah, nin kastaana cawska beerta. Waayo, sanamyadu waxay ku hadleen wax aan micne lahayn, faaliyayaashuna been bay arkeen, oo waxay sheegeen riyooyin been ah; si aan waxtar lahayn bay u qalbiqaboojiyaan; sidaas daraaddeed waxay u tageen sidii adhi oo kale, way dhibtoodeen, maxaa yeelay ma jirin adhijir. Cadhadaydu waxay ka holacday adhijirrada, orgiyadiina waan ciqaabay; waayo,

Rabbiga ciidammadu wuxuu soo booqday adhiigiisa oo ah reer Yahuudah, oo wuxuu ka dhigay sidii faraskiisa quruxda badan ee dagaalka. Sekaryaah 10:1–3.

Ellen White marar badan bay caddeyneysaa in daadka Ruuxa Quduuska ah ee Bentakostii uu astaan u yahay roobka dambe ee imminka da'aya. Shaqadii dunida loo qabtay xilligii Bentakostiga waxaa metelaya kiniisadda Efesos, Efesosna waxay keentaa silicdilka uu metelayo Simirna, kaas oo Yooxanaa ku matalo “faraska cas” ee shaabadda labaad. Labada shaabad ee ugu horreeya waxay barbar socdaan labada kiniisadood ee ugu horreeya, waxayna sawirayaan “maalmaha ugu dambeeya,” marka roobka dambe la shubayo.

Ruuxa Waxsii-sheegidduna waxay sidoo kale doorataa dhammaadka shaabaddii saddexaad iyo bilowga shaabaddii afraad, sidaas ayayna isugu xirtaa (sabab iyo natiijo), iyadoo sidaas samaynaysana waxay taariikhda la matalay u dejisaa inay jirtay wakhtigeedii iyo “maalmaha ugu dambeeya.”

“Ruuxaas oo kale ayaa maanta la arkaa, kaas oo lagu metelay Muujintii 6:6–8. Taariikhdu waa inay soo noqotaa. Wixii horay u jiray mar kale ayay jiri doonaan.” Manuscript Releases, volume 9, 7.

Taariikhda gaarka ah ee Sister White, (oo la qoray 1898), ruuxa tanaasulka ee jidka u sii diyaariya baabnimada in mar kale carshiga loo saaro, ayaa durba noolaa oo xoog lahaa; waayo dib-u-dhacii Protestantism-ka ee ka bilaabmay diidistii farrintii malaa'igta kowaad guggii 1844, wuxuu durba bilaabay (1863) inuu ku soo xadgudbo geeska Adventism-ka Protestant-ka.

Heshiiskii Pergamos waxaa lagu matalay “labo” miisaan qiyaaseed oo ku jira shaabaddii saddexaad. Laba miisaan oo wax lagu qiyaaso waxay u taagan yihiin qiyaas aan daacad ahayn. Shaabaddii saddexaad waxay horseeddaa shaabaddii afraad, oo lagu matalay “faras cirro leh” oo “dhimasho” ah, sidaas darteedna waxay u taagan tahay dilkii malaayiinta ay baabanimadu geystay intii lagu jiray Qarniyadii Mugdiga. “Naarta” waa waxa daba socda faraska cirrada leh ee baabanimada. Taariikhda shaabaddii saddexaad iyo tan afraad waxay barbar socotaa taariikhda kaniisadaha Pergamos iyo Thyatira. Heshiiskii Constantine wuxuu ahaa hawl socod-tartiib ah; sidaas darteed, ruuxa heshiisku wuxuu horeba uga jiray taariikhda shakhsiyeed ee Sister White, sida uu uga jiray wakhtigii Bawlos markii uu yidhi, “qarsoodiga xumaantu durba wuu shaqaynayaa.” Ka-tegidda iimaanka ee ka horraysa carshiga la saaro baabanimada mar walba waa taariikh socod-tartiib ah, oo “taariikhdaasu waa in dib loo soo celiyaa. Wixii jiray mar kale way jiri doonaan.”

Oo waxaan maqlay cod ka dhex yeedhaya afarta xayawaan oo leh, Qiyaas sarreen ah dinar, iyo saddex qiyaas oo shaciir ah dinar; oo eeg inaad saliidada iyo khamriga waxyeellayn. Oo markuu furay shaabaddii afraad, waxaan maqlay codkii xayawaankii afraad oo leh, Kaalay oo arag. Oo waan eegay, oo bal eeg, faras cirro leh; kii ku fadhiyayna magiciisu wuxuu ahaa Geeri, Hadesna wuu la socday. Oo amar baa la siiyey iyaga qaybta afraad ee dhulka, inay ku laayaan seef, iyo gaajo, iyo dhimasho, iyo dugaagga dhulka. Muujintii 6:6–8.

James White wuxuu aqoonsaday qalad kale oo nebiyadeed oo ku jira toddobada kaniisadood iyo toddobada shaabadood. Wuxuu tilmaamay kala sooc ula kac ah oo u dhexeeya afarta kaniisadood

ee hore iyo saddexda kaniisadood ee dambe, dabadeedna mar kale isla arrintaas ayuu ku arkay afarta shaabad ee hore iyo saddexda shaabad ee dambe.

“Haatan waxa aynu daba-galnay kaniisadaha, shaabadaha, iyo bahallada, ama makhluuqaadka nool, ilaa heerka ay isu barbar dhigi karaan iyagoo daboolaya isla waqtiyada taariikhda. Shaabaduhu waa toddoba tiro ahaan, bahalladuse waa afar oo keliya. Waxaana habboon halkan in la ogaado in marka la furayo shaabadda koowaad, labaad, saddexaad, iyo afraad, bahalka koowaad, labaad, saddexaad, iyo afraad la maqlo iyagoo leh, ‘Kaalay oo arag;’ laakiin marka la furo shaabadda shanaad, lixaad, iyo toddobaad, codkaas oo kale lama maqlo. Sidoo kale saddexda kaniisadood ee ugu dambaysa, iyo saddexda shaabadood ee ugu dambaysa, isma barbar dhigaan iyagoo daboolaya isla waqtiyada taariikhda sida afarta kaniisadood ee hore iyo afarta shaabadood ee hore u sameeyaan. Laakiin, sida aynu muujinnay, kaniisadaha, shaabadaha, iyo bahalladu way iswaafaqaan iyagoo daboolaya isla waqtiyada taariikhda muddo ku dhow 1800 sannadood, ilaa aynu ka soo degayno wax yar ka badan nus qarni ka hor waqtigan hadda ah.” James White, Review and Herald, February 12, 1857.

James White kuma darin xaqiiqada ah in isla hannaankaas uu ka jiro turumbooyinka, laakiin wuu jiraa. Afarta turumbo ee ugu horreeya waa turumbooyin, laakiin saddexda turumbo ee ugu dambaysa waa saddex hoog. Afarta turumbo ee ugu horreeya waxay matalaan xukunka Ilaah ee ka dhanka ah Roomaankii jaahiliga ahaa sababo la xiriira sharciga Axadda ee Constantine sannadkii 321, halka saddexda hoog ee turumbooyinku ay matalaan Islaamka. Labadii hoog ee ugu horreeyey ee turumbooyinku waxay ahaayeen xukunno ka dhan ah Roomaankii baadariga ahaa sababo la xiriira sharciga Axadda ee ay dejisay sannadkii 538, halka hoogga saddexaad ee turumbadu uu yahay dhibaataada sharciga Axadda ee imanaysa mustaqbalka aadka u dhow.

Joseph Bates wuxuu adeegsadaa fahamkii hormuudka ee saddexda kaniisadood ee u dambeeya sidii astaan keli ah oo uu ku tilmaamo saddex kaniisadood oo isku xilli ah oo jiray muddadii Millerite-ka. Dhammaan xoogga saarista ku jirta tuducan waxa bixiyey Bates.

“Dhulka oo dhan, ayaa Rabbigu leeyahay; LABA QAYBOOD oo ku jira waa la gooyn doonaa, wayna dhiman doonaan; laakiinse QAYBTA SADDEXAAD ayaa ku hadhi doonta. Ilaah wuxuu leeyahay inuu QAYBTA SADDEXAAD dabka dhex marin doono, oo uu sifayn doono. Iyagu way baryi doonaan isaga, isaguna wuu maqli doonaa. Wuxuu odhan doonaa, ‘KANU WAA DADKAYGII’; iyaguna waxay odhan doonaan, RABBIGU WAA ILAAHAYGA.’ Qaybta koowaad, SARDIS, waa kiniisadda magac-u-yaalka ah ama Baabuloon. Qaybta labaad, Laodikiya, waa Adventist-ka magac-u-yaalka ah. Qaybta saddexaad, Filadelfiya, waa kiniisadda keliya ee runta ah ee Ilaah ku leeyahay dhulka, waayo, iyaga waxaa loo qaadi doonaa magaalada Ilaah. Muujintii 3:12; Cibraaniyada 12:22–24. Magaca Ciise ayaan mar kale idinku waaninayaa inaad ka carartaan reer Laodikiya sida looga cararo Sodom iyo Gomora. Waxbarashadoodu waa been iyo marin-habaabin; waxayna horseedaan halaag dhamaystiran. Geeri! GEERI!!* weligeed ah GEERI!!! ayaa raadkooda saaran. Xusuusta naagtii Luud.” Joseph Bates, Review and Herald, mugga 1, Noofambar 1850.

Taariikhdii Millerite-ka, Sardis waxay ahayd kaniisaddii lahayd magac sheeganaya inay noolayd, hase ahaatee way dhimatay.

Oo malaa'igta kiniisadda Sardisna qor; Waxyaalahan waxaa leh kan haysta toddobada Ruux ee Ilaah, iyo toddobada xiddigood; Waan aqaan shuqulladaada, in aad magac ku leedahay inaad nooshahay, oo aad dhimatay. Muujintii 3:1.

Dadka Ilaah mar walba magac bay leeyihiin. Magaca xilligii taariikhda Efesos ilaa Pergamos wuxuu ahaa Masiixi. Magaca xilligii xukunka baabbanimada wuxuu ahaa kiniisadda ku jirta cidlada. Magaca laga bilaabo soo-bixintii xiddigta waaberiga, John Wycliffe, wuxuu ahaa Borotestan. Wakhtiga dhammaadka ee 1798, Borotestanku mar hore ayay bilaabeen ku-noqoshadoodii wadajirka Roomaanka. Waxa markaas loo baahnaa oo keliya imtixaan muujinaya xaqiiqda ah in, inkastoo magacooda ay ku andacoonayeen, aanay mar dambe ahayn kiniisaddii la doortay. Gu'gii 1844, waxay gaadheen imtixaankii muujin lahaa in aanay mar dambe ahayn kiniisaddii sidday magaca axdiga Masiixa. Sheekada Eliiyaah waxay bixisaa markhaati labaad oo aad u faahfaahsan oo xaqiiqadan ah. Markay muujiyeen dabeecaddooda runta ah, way ku adkayd Millerites-ka inay markii hore gartaan in Borotestanku muujiyeen inay noqdeen gabdhihii Baabuloon. Laakiin Millerites-ku ugu dambayntii waxay sameeyeen isla waxaas, waxayna bilaabeen inay nafaha uga yeedhaan kiniisadahaas dhacay iyagoo fulinaya farriintii malaa'igta labaad. Dabadeedna waxaa jiray hannaan imtixaan ah oo sababi lahaa in Millerites-ku muujiyaan dabeecadooda. Ma Filadelfiyiin bay ahaayeen mise La'odikiyaan?

Kuwa reer Filadelfiya raacay Masiixa oo galeen Quduuska ugu Quduusan, kuwaas oo reer Miller ka mid ahaa ee diiday inay sidaas yeelaanna waxay muujiyeen dabeecadda reer La'odikiya. Sidaas awgeed, waxaynu ka helaynaa sababta macquulka ah ee aqoonsigii Bates ee saddexda kaniisadood inay yihiin kuwii isla taariikhdaas isku mar jiray. Taariikhdaas waxaa lagu dhammaystiray qaab-dhismeedka nebiyadeed ee masaalka tobanka bikradood, kaas oo waxyigu inoo sheegayo in la fuliyey oo weliba loo fulin doono xaraf kasta si buuxda.

“Masaalka tobanka bikradood ee ku jira Matayos 25 waxa uu sidoo kale muujinaya waayo-aragnimada dadka Adventist-ka ah.” *The Great Controversy*, 393.

“Waxaan marar badan loo ii tilmaamaa masaalka tobanka bikradood, shan ka mid ahi ay caqli lahaayeen, shanna nacasnimo. Masalkan waa la fuliyey, welina waa la fulin doonaa ilaa xarafkiisa ugu dambeeya, waayo wuxuu leeyahay ku-dhaqan gaar ah oo ku saabsan wakhtigan, oo sida farriinta malaa'igta saddexaad, waa la fuliyey, wuxuuna sii ahaan doonaa runta wakhtigan taagan ilaa dhammaadka wakhtiga.” *Review and Herald*, August 19, 1890.

Saddexda kaniisadood ee u dambeeya waxay matalaan kuwa ka baxsan dhaqdhaqaaqii Millerite-ka sida Sardis, halka kuwa ku jiray dhaqdhaqaaqa ay matalaan midkood Philadelphia ama Laodicea. Saddexdaas kaniisadood waxaa lagu aqoonsaday Muujintii cutubka saddexaad, afarta kaniisadood ee ugu horreeyana waxay ku jiraan cutubka labaad. Sidaas darteed, marka Sister White ay tixraacayso taariikhda cutubka saddexaad ee Muujintii, waxay tilmaamaysaa isla kaniisadihii uu Joseph Bates hadda aqoonsaday.

“Bal eeg siday tani u tahay tilmaamid! Immisa badan ayaa ku jira xaaladdan cabsi leh. Waxaan si daacad ah uga baryayaa wadaad kasta inuu si feejigan u barto cutubka saddexaad ee Muujintii, waayo dhexdiisa waxaa lagu sawiray xaaladda waxyaalaha ka jirta maalmaha ugu

dambeeya. Aayad kasta oo cutubkan ku jirta si taxaddar leh u barta, waayo erayadan ayuu Ciise idiinkula hadlayaa.” Manuscript Releases, volume 18, 193.

Saddexda kiniisadood ee casriga ahaa ee taariikhda Milleriyiinta ayaa lagu soo celiyaa dhammaadka Adventism-ka. Joseph Bates wuxuu aqoonsanayey dhaqdhaqaaqyada xilligii Milleriyiinta, wuxuuna Sardis u aqoonsaday gabdhaha Baabuloon, kuwaas oo ahaa dhegaystayaashii bartilmaameedka u ahaa farriinta malaa’igta labaad. Wuxuu ka hadlayey halgankii u dhexeeyey adhiigii yaraa ee Masiixa raacay oo galay Meesha ugu Quduusan Oktoobar 22, 1844, iyo kuwii diiday inay ka soo baxaan meesha quduuska ah. Wuxuu isku dayayey inuu La’odikiyaanka uga yeedho gudcurkii ay qaateen, ugu yaraan qayb ka mid ah indho la’aantooda La’odikiyaanimoo-na waxa ay ka dhalatay xaqiiqda ah in William Miller uu qaatay meel hoggaamineed oo ka dhex jirtay dhaqdhaqaaqa La’odikiyaanka. Kani waa isla halgankii lagu aqoonsaday farriinta loo diray Filadelfiya.

Bal eeg, kuwa ka tirsan sunagogga Shaydaanka, kuwa isku sheegaya inay Yuhuud yihiin, balse aan ahayn, ee been sheega—bal eeg, waxaan ka dhigi doonaa inay yimaadaan oo ku sujuudaan cagahaaga hortooda, oo ay ogaadaan inaan ku jeclaaday. Muujintii 3:9.

Dhibaato diimeed had iyo goor waxay dhalisaa laba nooc oo caabudayaal ah, sida ay ku dhacday Niyad-jabkii Weynaa. Gogoshii Protestantism-ka ayaa hadda laga qaaday Sardis, markii ay Rooma ku noqdeen oo ay si rasmi ah u noqdeen gabadhii Rooma. Markaas gogoshii waxaa qabtay Adventism-kii Millerite-ka, hase yeeshee tijaabo ayaa wax yar dabadeed soo saari doontay laba qaybood oo isku sheegta inay yihiin adhiiga yar. Adhi run ah iyo adhi been-abuur ah. Bates wuxuu matalayay adhiiga yar ee raacay Masiixa oo galay Meesha Ugu Quduusan. Halgan kiisu wuxuu la jiray Laodiceans kuwaas oo isku sheegtay inay yihiin adhiiga yar. Isagoo Filadelfiyan ah, halgankii Bates wuxuu la jiray sunagogga Shaydaanka, koox isku sheegatay inay tahay dadkii Ilaah, hase yeeshee been bay sheegeen oo Yuhuud ma ahayn.

Marka masalkaasi ay markii ugu dambaysay ku rumoobayso dhammaadka Adventism-ka, waxaa jiri doona dad axdi ah oo la doortay oo laga gudbay wakhtiga dhammaadka ee 1989, sida isla hoggaankii Yuhuudda looga gudbay wakhtigii dhalashadii Masiixa, taas oo matalaysa wakhtiga dhammaadka ee taariikhdaas nebiyadeed. Marka taariikhda Masiixa ay gaadhay gelitaankii guusha lahaa ee Yerusaleem, waxaa lagu tusaaleeyey taariikhda Qayladii Habeenbadhka ee wakhtigii Millerite-ka. Waxyi-qoristu marar badan ayay isbarbar dhigtaa calaamadda iskutallaabta iyo Niyad-jabkii Weyn ee 1844. Yuudas wuxuu matalaa La’odikiyaankii taariikhda Masiixa, rasuulladuna waxay ahaayeen Filadelfiyaankii. Saddex sano iyo badh ka dib iskutallaabta, Filadelfiyaankii, oo uu matalayey Bates, waxay isku dayeen inay La’odikiyaanka uga yeedhaan kaniisad dhacday oo uu matalayey xertii Yuudas Iskariyod.

Sannadkii 1989 dadkii hore loo doortay ee axdiga lahaa waxay diideen iftiinkii la furfuray, waana la dhaafay. Markii niyad-jabkii ugu horreeyey ee Luulyo 18, 2020 yimid, habkii imtixaanku wuxuu ka dhex billowday kuwii hore ugu muuqday inay ka tirsanaayeen isla dhaqdhaqaaqa. Hase ahaatee, koox keliya waa La’odikiya, kooxda kalena waa Filadelfiya. Sida Yuudas saddex jeer axdi ula galay Sanhedriinka si uu Masiixa u gacangeliyo ka hor iskutallaabta, La’odikiyaanka taariikhda ka

dambaysa Sebtembar 11, 2001 waxay seegi doonaan saddex fursadood oo ay ku toobad keenaan. Sharciga Axadda ee dhowaan iman doona waxaa loo muujin doona si la hubo sida Yuudas oo geed ka soo laadlaaday, in La'odikiyaanku ay ka go'an yihiin Filadelfiyaanka. Waa xilligii goosashada marka haramaha laga sooco sarreenka. Waxaannu si degdeg ah ugu sii dhawaanaynaa goosashadaas.

Runahan waxaa la gartaa oo keliya marka—haddii aynu diyaar u nahay in aynu fahanno—habka keliya ee kitaabiga ah ee daaha ka qaadi kara oo xaqiijin kara “runta” uu yahay “taariikhinimo.” Habka runta ahi ma aha preterism, futurism, dispensationalism, woke-ism, xeeldheeraanta naxwaha ama taariikhda, ama nooc kasta oo ka mid ah badanaha been-abuurka shaydaanka. Waxaa jira oraah si weyn loo yaqaan oo loo nisbeeyo faylasuuf qarnigii toddoba iyo tobnaad la oran jiray Jean-Jacques Rousseau, taas oo siyaabo badan dib loogu sheegay, hase yeeshee nuxurka fikraddu waa, “Khaladku xididdo badan buu leeyahay, laakiin runtu mid keliya bay leedahay.” “Runtu” waa Alfa iyo Oomega, kaas oo ah sida xidid ka soo baxa dhul engegan.

Sidaas oo kale ayaa Baybalka, oo ah khasnadda hodantinimada nimcadiisa, uu yahay. Ammaanta xaqiiqooyinkiisa, oo u sarreeya sida samada oo koobaya daa'innimada, lama garto. Dadka intiisa badan, Masiixa qudhiisu wuxuu u yahay “sida xidid ka soo baxay dhul engegan,” mana ku arkaan “qurux ay” isaga “u jeclaadaan.” Ishacyaah 53:2. Markii Ciise dadka dhex joogay, isagoo ah muujintii Ilaah ee bini-aadannimada dhexdeeda, culimmadii iyo Farrisiintii waxay ku yidhaahdeen, “Adigu waxaad tahay reer Samaariya, oo jin baad qabtaa.” Yooxanaa 8:48. Xataa xertiisii waxaa sidaas u indho tiray danaysiga qalbiyadooda ku jiray, oo way ka gaabiyeen inay fahmaan kii u yimid inuu Aabbaha jacaylkiisa u muujiyo. Taas aawadeed Ciise wuxuu kelinimo ku dhex socday dadka dhexdooda. Si buuxda waxaa loogu garanayay samada oo keliya.” Fikradaha Ka Yimid Buurta Barakooyinka, 25.

Runta aan hadda wadaagayno waa in lagu gartaa macnaha ah in koboca runta uu taariikhda oo dhan si tartiib-tartiib ah u socdo, waxaana ka sii muhiimsan in fahamkeenna runta lagu meeleeeyo macnaha Alfa iyo Oomega, oo ah macnaha Ciise ku aqoonsanayo dhammaadka wax la bilowgiisa.

Kiniisadda afraad waa Tiyatira, waxayna ka dhigan tahay xilligii baadarinimadu u talinaysay sidii boqortooyadii shanaad ee waxsii sheegidda Kitaabka Quduuska ah, kaas oo ah xilligii kiniisaddii cidlada ku jirtay ay maxaabiisnimada ku ahayd. Maxaabiisnimadii reer binu Israa'iil ruuxiga ah ay ku hoos jireen Baabuloon ruuxiga ah muddo kun laba boqol iyo lixdan sannadood ah waxaa astaan u ahayd maxaabiisnimadii reer binu Israa'iil ee dhabta ahaa ay ku hoos jireen Baabuloon dhabta ah toddobaatan sannadood.

“Maanta kiniisadda Ilaah waa xor inay sii waddo ilaa dhammaystiridda qorshaha rabbaaniga ah ee badbaadinta qoom luntay. Qarniyo badan dadka Ilaah waxay ku jireen xannibaad lagu saaray xorriyadahooda. Wacdinta injiilka ee daahirnimadiisa ku jirta waa la mamnuucay, waxaana lagu soo rogay ciqaabaha ugu daran kuwii ku dhiirrada inay ka hor yimaadaan awaamiirta dadka. Sidaas darteed, beertii canabka ee anshaxa weyn ee Rabbiga waxay ku dhowaatay inay gebi ahaanba cidlo ahaato. Dadkii waxaa laga xayubiyey iftiinkii erayga Ilaah. Mugdiga qaladka iyo khuraafaadku wuxuu halis geliyey inuu tirtiro aqoonta diinta runta

ah. Kiniisadda Ilaah ee dhulka joogta waxay si dhab ah ugu jirtay maxaabiisnimo muddadan dheer ee silicdilka aan kala go'a lahayn, sida carruurtii Israa'iil loogu haystay maxaabiisnimo Baabuloon intii lagu jiray wakhtigii masaafurinta." Prophets and Kings, 714.

Toddobaatankii toddobaatanka sannadood ee Baabuloon waxaa lagu metelaa kaniisadda Tiyatira. Kaniisadda Tiyatira waa natiijadii ka dhalatay sababtii, taas oo lagu metelo Bergamos. Bergamos waxaa astaan u ah boqor Constantine, kaas oo isku daray sanamcaabudidida iyo Masiixiyadda. Calamadda sanamcaabudidiiisu waxay ahayd qorrax-caabudid. Sababta Kitaabiga ah ee Israa'iiltii hore loogu kaxeeyey maxaabiisnimo intii lagu jiray toddobaatanka sannadood ee Tiyatira waa in boqorraddo ay xiriirro iyo axdiyo la sameeyeen quruumaha sanamcaabudka ah ee ku hareeraysnaa, taas oo ahayd caasinimo toos ah oo ka dhan ah Erayga Ilaah. Ilaah marar badan ayuu Israa'iil uga digay inayan ku dhex milmin quruumaha gaalada ah ee ku wareegsanaa. Tobanka Amar, oo ah waxii ugu weynaa ee Israa'iiltii hore loo igmaday inay ahaadaan kuwa lagu aaminto, wuxuu si cad u mamnuucayaa in sanamyo la caabudo. Markii Rabbigu ag maray Muuse godkii Xoreeb oo uu dabeecaddiisa muujiyey, laba jeer ayuu ku daray digniinta aynu halkan uga jeedno.

Oo isna wuxuu yidhi, Bal eeg, axdi baan dhigayaa; dadkaaga oo dhan hortooda ayaan ku samayn doonaa waxyaalo yaab leh oo aan weligood lagu samayn dhulka oo dhan iyo quruunna midkoodna; oo dadka oo dhan oo aad dhex joogto waxay arki doonaan shuqulka Rabbiga, waayo waxa aan kula samayn doono waa wax cabsi badan. Haddaba xaji waxa aan maanta kugu amrayo; bal eeg, waxaan hortaada ka eryayaa reer Amor, iyo reer Kancaan, iyo reer Xeed, iyo reer Feris, iyo reer Xiwi, iyo reer Yebuus. Iska jir naftaada, yaanay dhicin inaad axdi la dhigato dadka deggan dalka aad gelayso, waaba intaasoo ay dabin kuugu noqdaan dhexdaada. Laakiin waa inaad duntid meelhooda allabariga, sanamyadoodana jebisaan, geedahooda Asheeraahna goysaan. Waayo, waa inaad caabudin ilaah kale; maxaa yeelay Rabbiga, oo magiciisu yahay Masayr, waa Ilaah masayr badan. Yaanay dhicin inaad axdi la dhigato dadka deggan dalkaas, oo markay ilaahyadooda daba socdaan sida dhillaysi oo ay allabaryo u bixiyaan ilaahyadooda, midkood kuu yeedho adiguna aad ka cuntid allabarigiisa; oo aad gabdhahooda u guursatid wiilashaada, gabdhahooduna markay ilaahyadooda daba socdaan sida dhillaysi ay wiilashaadana ka dhigaan inay ilaahyadooda daba socdaan sida dhillaysi. Baxniintii 34:10–16.

Laba jeer ayuu Ilaah uga digay reer binu Israa'iilkii hore cutubkan keliya dhexdiisa, waxaana jira marag-furyo kale oo badan oo Kitaabka Quduuska ah ku saabsan amarkii la siiyey reer binu Israa'iilkii hore oo ahaa inaanay axdi la gelin quruumaha sanamyada caabuda ee ku wareegsan. Is-afgaradyadaas tanaasulka ahi waxay ka bilowdeen markii reer binu Israa'iilkii hore diideen Ilaah iyo teokraasiyaddiisii. Markii ay boqor doonayeen, Ilaah wuxuu u oggolaaday inay boqor yeeshaan, oo wixii markaas ka dambeeyey boqorradii intooda badnaa, oo hubaal boqor kasta oo tobanka qabiil ee woqooyi ah, waxay iska indhatireen amarkaas qudhiisa. Mabda'ii waajibinayey in Israa'iil ka go'doonsanaato oo ka soocnaato quruumaha sanamyada caabuda ee ku hareeraysan waa la diiday, waxaana taas lagu muujiyey tanaasulkii Constantine dabadeed astaan u noqon lahaa. Pergamos iyo Constantine waxay metelaan fallaagadii boqorrada Israa'iil ee sanamcaabudidida soo geliyey kaniisadda Ilaah. Riditaankii iimaanka ee ka bilaabmay Boqor Saa'uul wuxuu astaan u

ahaa riditaankii iimaanka ee kaniisadda Masiixiga ah oo horseeday maxaabiistii Baabuloon ruuxiga ah. Taariikhda quduuska ah ee ka bilaabmata Boqor Saa'uul iyo wixii ka dambeeyey ilaa maxaabiistii Baabuloon waxaa astaan u ah kaniisadda Pergamos. Maxaabiistii toddobaatanka sannadood ee xigtayna waxay ahayd kaniisadda Thyatira.

Efesos waxay ka dhigan tahay kaniisadda u baxda inay qabsato Dhulkii Ballanqaadka. Efesos waxay ka dhigan tahay wakhtigii Muuse iyo samatabbixintii reer binu Israa'iil laga samatabbixiyey addoonsigii Masar.

“Kitaabku waxay ururisay oo isku xidhxidhay khasnaddeeda jiilkan ugu dambeeya aawadiis. Dhammaan dhacdooyinkii waaweynaa iyo macaamilaadkii quduuska ahaa ee taariikhda Axdigii Hore way soo noqnoqdeen, welina way ku soo noqnoqonayaan kaniisadda maalmahan ugu dambeeya.” Selected Messages, book 3, 338, 339.

Taariikhda uu matalayay samatabbixintii Masar laga soo bixiyey ayaa lagu soo celiyaa maalmaha ugu dambeeya. Sidaas daraaddeedna waxaa sidoo kale lagu soo celiyey taariikhda Millerite-ka. Taas aawadeed Sister White marar badan ayay taariikhdaas u tixraacdaa si ay ugu sharaxdo taariikhda Millerite-ka. Waxay Niyad-jabkii Weyn ee 1844 la waafajisaa niyad-jabkii Cibraaniyiinta markii ay hor taagnaayeen Badda Cas, iyadoo ciidankii Fircoon xaggooda dambe kaga soo dhowaanayey. Waxay sidoo kale taariikhda samatabbixinta Masar ka waafajisaa wakhtigii Masiixa; sidaas darteed, niyad-jabkii xertii ee iskutallaabta waxaa astaan u ahaa niyad-jabkii Badda Cas agteeda, kaas oo isaguna sidoo kale astaan u ahaa Niyad-jabkii Weyn ee 1844. Niyad-jabkii iskutallaabtu wuxuu matalay bilowgii kiniisadda Efesos. Wakhtigii Muuse ee bilowgii reer binu Israa'iil ee qadiimiga ahaa, oo uu matalayey kiniisadda Efesos, ayaa sidoo kale astaan u ahaa bilowgii Israa'iilka casriga ah wakhtigii Masiixa. Labada taariikhoodba waxaa matala kiniisadda Efesos. Runta aan halkan ku aqoonsanayno waxa sannado badan si fagaare ah u soo bandhigay Future for America, sidaas darteed waxaan kaliya bixinayaa dulmar.

Taariikhda Masiixa dhexdeeda, waxaynu ka helaynaa bilowga dadka axdiga cusub ee la sara kicinayo iyadoo la dhaafayo dadkii hore loo doortay ee axdiga. Taariikhda Masiixu waa dhammaadka Israa'iiltii qadiimiga ahayd, oo taariikhda samatabbixintii Masar ee bilowgii Israa'iiltii qadiimiga ahaydna waxaa jiray dad axdi ah oo hore loo doortay kuwaas oo la dhaafay si loogu beddelo dad axdi cusub ah.

Taariikhda Masiixa dhexdeeda, dadkii hore ee la doortay waxay gaadheen gunaanadkoodii ugu dambeeyey sannadkii 70, markii Yerusaaalem la burburiyey. Bilowgii, xilligii Muuse, dadkii hore ee la doortay waxay ku dhinteen cidlada muddadii afartan sannadood ahayd; Yashuuca iyo Kaaleebna waxay noqdeen wakiilladii dadka cusub ee la doortay, kuwaas oo loo qaddaray inay farriinta geeyaan Dhulkii Ballanka, sida rasuulladii xilligii kaniisadda Efesos ay injiilka ugu qaadeen dunida.

Bilowga iyo dhammaadka Israa'iiltii hore, iyo sidoo kale bilowga Israa'iilta casriga ah, dhammaantood waxay tilmaamayaan kala-guur ka yimid qoom hore loo doortay una gudbaya qoom cusub oo la doortay. Markhaatiga laba ama saddex wax baa lagu adkeeyaa; oo mid kasta oo ka mid ah saddexdan xariiq ee markhaatiyadu waxay caddeeyaan furriinka qoomkii hore loo

doortay, markhaatiyaashanna waxay xambaarsan yihiin saxiixa Alfa iyo Oomega, Kan dhammaadka ka muujinaya bilowga. Waxaa jiri doona qoom hore loo doortay oo la dhaafo marka Ilaah axdi la galo boqol iyo afar iyo afartan kun. Ilaah ma aha kan jahawareerka abuura; Isagu marnaba isma beddelo, eraygiisuna marnaba ma guuldarraysto.

Samatabbixintii Masar iyo guulihii Ilaah ku sameeyey Yashuuca waxaa matalaya kiniisadda Efesos, laakiinse Efesos waxaa loo qaddaray inay jacaylkeedii hore lumiso. Markii Yashuuca la aasay, waxaa kacay qarni kale, taasoo calaamadaynaysa muddadii uu matalayo Simurna. Hawshii yaabka lahayd ee Yashuuca ee nadiifinta Dhulkii Ballanqaadka si buuxda looma dhamaystirin, waayo, dadku way isku qanceen oo waxay ka tageen hawshii Yashuuca loo siiyey. Waxay lumiyeen jacaylkoodii hore. Muddadaas way sii socotay ilaa Israa'iil Ilaah diidday oo Samuu'eel uu Saa'uul boqor ugu subkay, sidaasna lagu soo geliyey kiniisadda Bergamos.

Fariintu waxay u timid Simarna, oo ahayd kaniisad ku taallay Aasiya Yar, sidoo kalena waxay u timid kaniisadda Masiixiga ah oo dhan intii lagu jiray qarniyadii labaad iyo saddexaad. Waxay ahayd xilli ay heesannimadu samaynaysay iska-caabbinteedii ugu dambaysay si ay u hanato sarreynta dunida. Masiixiyaddu waxay ku faaftay xawaare yaab leh, ilaa ay dunida oo dhan caan ka noqotay. Qaar waxay aqbaleen rumaysadka Masiixa sabab la xiriirta qalbi-beddel, kuwo kalena sababta xoogga doodda ee la horkeenay, kuwo kalena iyagoo arkay in qaddiyadda heesannimadu sii wiiqmayso, siyaasaduna waxay ku hoggaamisay dhinaca ballanqaadayey guusha. Xaaladahani waxay wiiqeen ruuxnimadii kaniisadda. Ruuxa Waxsii-sheegidda, oo lagu gartay kaniisaddii rasuullada, si tartiib tartiib ah ayuu u lumay. Kanu waa hadiyad keenta kaniisadda lagu aamminay midnimada rumaysadka. Markii nebiyo run ahi sii jiri waayeen, waxbariddo been ah ayaa si degdeg ah u faaftay; falsafaddii Giriiggu waxay horseeday fasiraad qallooca oo Qorniinka ah, iyo is-xaq-u-yeelashadii Farrisiintii hore, oo Masiixu marar badan cambaareeyey, ayaa mar kale ka soo muuqatay dhexda kaniisadda. Aasaaska waxaa la dhigay intii lagu jiray labada qarni ee ka horreeyey xukunkii Constantine, si loogu gogol-xaadhayo sharkaas oo si buuxda u bislaaday intii lagu jiray labada qarni ee ka dambeeyey. Muddadan gudaheeda, shahiidnimadu waxay caan ka noqotay meelo badan oo ka mid ah Boqortooyadii Roomaanka. In kastoo tani yaab u muuqan karto, haddana sidaas oo kale ayay run u tahay. Waxay ahayd natiijada xidhiidhkii ka dhex jiray Masiixiyiinta iyo heesannada.

“Dunidii Rooma dhexdeeda waxaa la ixtiraami jiray diinta quruumaha oo dhan, laakiin Masiixiyiintu qaran ma ay ahayn; waxay ahaayeen oo keliya firqo ka tirsan dad la quudhsado. Sidaas daraaddeed, markii ay ku adkaysteen inay cambaareeyaan diinta dadka dabaqadaha oo dhan, markii ay yeesheen shirar qarsoodi ah, oo ay gebi ahaanba iska sooceen caadooyinka iyo dhaqamada qaraabadooda ugu dhow iyo saaxiibbadooda ugu sokeeya, waxay noqdeen kuwo laga shakiyo, badanna ay silciyaan madaxda heesanka ah. Marar badan ayay silcinta isku soo jiidii jireen, xataa marka aanay jirin ruux mucaaradnimo oo ku jiray maskaxda taliyayaasha. Si ruuxdan loo muujiyo, taariikhdu waxay bixisaa faahfaahinta dilkii Cyprian, baadarigii Carthage. Markii xukunkiisii la akhriyey, qaylo guud ayaa ka yeedhay dadkii badnaa ee Masiixiyiinta ahaa ee dhegaysanayay, kuwaas oo yidhi, ‘Annaguna isaga waan la dhimanaynaa.’”

“Ruuxa ay Masiixiyiin badan oo qirasho ahaan Masiixiyiin u ahaa ku aqbaleen dhimashada, oo xataa si aan loo baahnayn u kiciyeen cadaawadda dawladda, waxay u badan tahay in ay wax badan ku lahayd soo bixitaankii, sannadkii 303 M., ee xeerkaa silicdilka, ee boqor Diocletian iyo kaaliyihisii Galerius. Xeerku wuxuu ahaa mid caalami ah xagga ruuxdiisa, waxaana lagu dhaqan-geliyey si ka badan ama ka yar adkaysi muddo toban sannadood ah.” Steven Haskell, The Story of the Seer of Patmos, 50, 51.

In kasta oo Simurna ay ka mid tahay labada kaniisadood ee aan canaan ka helin Rabbiga, haddana taariikhdu waxay marag ka tahay in kuwii muddadaas lagu shahiiday ay matalayaan qaar dhiirrigelintoodu ku salaysnayd kicitaanno bini-aadmi ah ee aan ahayn kuwo rabbaani ah. Kitaabka Xaakinnadu wuxuu ku furmaa isagoo tilmaamaya dhimashadii Yashuuca, waxaana kitaabka ku jira aayad laba jeer lagu celiyey oo qeexaysa taariikhda xaakinnada. Markii labaad ee aayaddaas la soo xigtana waa aayadda ugu dambaysa ee kitaabka. Aayadda ugu horraysa ee kitaabku waxay calaamadisaa dhammaadka Yashuuca, aayadda ugu dambaysana waxay soo koobaysaa taariikhda.

Haddaba markii Yashuuca dhintay ayaa waxaa dhacday in reer binu Israa’iil Rabbiga weyddiiyeen, iyagoo leh, Yaa nooga horrayn doona reer Kancaan si uu ula dagaallamo?... Waagaas boqor kama jirin Israa’iil, laakiin nin kasta wuxuu sameyn jiray wixii indhihiisa qumman kula ahaa... Waagaas boqor kama jirin Israa’iil; nin kasta wuxuu sameyn jiray wixii indhihiisa qumman kula ahaa. Xaakinnada 1:1; 17:16; 21:25.

Sida taariikhda Simurna, “nafta” ama “is-wax-u-qabso” waxay ahayd mawduuc asaasi ah bilowgii ilaa dhammaadkii. Sababtoo ah boqor ma ay lahayn, waxay go’aansadeen inay sameeyaan wax kasta oo ay iyagu doortaan inay sameeyaan. Hanuun la’aanta ayaa ahayd waxa Haskell ku aqoonsaday taariikhda Simurna, taas oo ay ka dhiganayd inaanu jirin Ruuxa Waxsii-sheegidda oo firfircoon. Labada taariikhoodba, hanuun la’aantu waxay furtay albaabka in go’aannada lagu saleeyo dhiirrigelinta qofka qudhiisa. Efesos waxay matalaysaa samatabbixintii Masar laga soo bixiyey. Taariikhda ku qoran kitaabka Xaakinnada waxaa matala kiniisadda Simurna. Laga bilaabo boqor Saa’uul ilaa maxaabiisnimadii Baabuloon waxaa matala kiniisadda Bergamos, maxaabiisnimada Baabulonna waxaa matala kiniisadda Tiyatira.

Iyadoo la waafaqsan yahay ifafaalaha ay aqoonsadeen hormuudayaashu, waxaa jira qaybsanaan afar iyo saddex ah oo ku jirta kiniisadaha, shaabadaha, iyo buunanka; afarta kiniisadood ee ugu horreeya taariikhda Israa’iiltii hore waxay ka bilaabmaan maxaabiistii Masar waxayna ku dhammaadaan maxaabiistii Baabuloon, waayo Alfa iyo Oomega had iyo jeer wuxuu ku gartaa dhammaadka bilowga. Afarta kiniisadood ee ugu horreeya taariikhda Israa’iilta casriga ahna waxay ka bilaabmaan hoos-imaatinkii Yuhuudda ee awoodda Roomaanka, afartaas kiniisadoodna waxay ku dhammaadaan hoos-imaatinkii Yuhuudda ruuxiga ah ee Roomaanka ruuxiga ah muddo kun iyo laba boqol iyo lixdan sannadood ah.

Waxa ku xigtay Thyatira waxay ahayd Sardis, taas oo bilaabatay markii ay ka soo baxeen maxaabiistii Baabuloon ee Thyatira astaan ahaan u matalayey. Sardis waa kiniisadda lahayd magac ah inay noolayd, laakiin ma ay noolayn. Qirashadoodii nololeed waxay ahayd been. Waxa xiiso leh, toddobada kiniisadood oo dhan, waa erayga Sardis kan aan lahayn qeexid. Qeexitaanno ayaa loo nisbeeyey Sardis iyadoo lagu salaynayo macnaha guud ee taariikhda iyo aayadaha, laakiin ma

jiro qeexid etimooloji ah oo magacaas leh. Waxay leedahay magac, laakiin ma leh.

“Laakiinse macbudkii labaad ma uu gaadhin kii hore xagga haybad iyo qurux; mana lagu quduusin calaamooyinkaas muuqda ee joogitaanka Ilaah oo ku yiil macbudkii hore. Ma jirin wax muujin ah oo awood ka sarraysa dabiiciga oo lagu garto quduus ka dhigistiisa. Lama arag daruurtii ammaanta oo buuxinaysa meesha quduuska ah ee dhawaan la dhisay. Dab samada ka soo degayna ma jirin oo gubay allabarigii saarnaa meeshiisa allabariga. Shekinah mar dambe ma dhex degganayn keruubiimta meesha ugu quduusan; sanduuqii axdiga, kursigii naxariista, iyo looxyadii markhaatifurka midna lagama helin gudahaas. Codna samada kama yeedhin si uu wadaadka wax weydiinaya ugu muujiyo doonista Rabbiga (Yehowah).” The Great Controversy, 24.

Ka dib maxaabiistii Baabuloon, waxay dib u dhiseen Yerusaaalem iyo macbudkii. Markaas dabadeedna magac bay mar kale heleen, waayo Ilaah wuxuu ballanqaaday inuu magiciisa ku dhejin doono Yerusaaalem. Hase yeeshee magiciisu wuxuu metelaa dabecaddiisa, maqnaanshaha joogitaankiisa shakhsiyeedna wuxuu muujinayay in ay haysteen magaca matala nolosha, laakiin dhab ahaan mar dambe ma ay haysan joogitaanka dhaliya nolosha. Waxa ay run ahaantii haysteen oo keliya qirasho dibadeed iyo is-yeelyeel.

Codkii ugu dambeeyey ee Sardis wuxuu ballanqaaday Eliiyaah iman doona ka hor maalinta weyn oo cabsida leh ee Rabbiga. Israa’iiltii hore, burburkii Yerusaaalem wuxuu ahaa maalinta weyn oo cabsida leh ee Rabbiga. Sababtaas awgeed, Sister White waxay burburkii Yerusaaalem ee 70 AD ku tilmaantaa tusaale u ah maalinta weyn oo cabsida leh ee Rabbiga, taas oo lagu matalay toddobada belaayo ee ugu dambaysa. Kaniisadda Filadelfiya waxay ku bilaabatay codkii Yooxanaa Baabtiisaha oo cidlada ka qaylinaya, sidaas darteedna waxay astaan u tahay codkii William Miller. Codadka Yooxanaa Baabtiisaha iyo William Miller waxay soo bandhigayeen farriinta La’odikiya dad rumaysnaa in wax walba hagaagsan yihiin, halka wax walba ay gebi ahaanba khaldan ahaayeen. Labadaba Yooxanaa Baabtiisaha iyo William Miller waxay faaskii saareen xididka geedka. Farriintii Sardis waxay ahayd in ay jireen “magacyo yar oo xataa Sardis ku jira oo aan dharkooda wasakhayn; oo waxay ila socon doonaan iyagoo caddaan xidhan, waayo way istaahilaan.” Yooxanaa Baabtiisaha iyo William Miller waxay matalaan kuwii ka soo baxay wakhtiga uu Sardis metelayey oo istaahila inay Masiixa la socdaan.

“Kumanyaal ayaa loo horseeday inay qaataan runta uu William Miller ku wacdiyey, waxaana la kiciyey addoommo Ilaah oo ku jira ruuxa iyo xoogga Eliiyaah si ay u naadiyaan farriinta. Sida Yooxanaa, kii Ciise ka horreeyey, kuwii ku wacdiyey farriintan culus waxay dareemeen inay ku khasban yihiin inay faaska dhigaan xididka geedka, oo ay dadka ugu yeedhaan inay keenaan midho ku habboon toobadkeenka. Markhaatifurkoodu wuxuu ahaa mid loogu talagalay inuu kiciyo oo si xoog leh u saameeyo kaniisadaha, isla markaana muujiyo dabecaddooda dhabta ah. Oo markii digniinta culus ee ah in laga cararo cadhada iman doonta la dhawaaqay, kuwo badan oo kaniisadaha la midoobay ayaa aqbalay farriinta bogsiinta leh; waxay arkeen dib-u-dhacoodii, oo iyagoo leh ilmo qadhaadh oo toobadkeen ah iyo murugo qoto dheer oo naf ahaaneed, ayay is-hoosaysiiyeen Ilaah hortiisa. Oo markii Ruuxa Ilaah ku soo degay iyaga, waxay ka caawiyeen in la dhawaaqo qaylada, ‘Ilaah ka cabsada, oo ammaanta siiya; waayo, saacaddii xukunkiisu waa timid.’” Early Writings, 233.

Toddobada kaniisadood ee Muujintii waxay matalaan taariikhda rasuullada tan iyo wakhtigoodii ilaa Imaatinka Labaad ee Masiixa, toddobada kaniisadoodna sidoo kale waxay matalaan taariikhda Israa'iiltii hore laga soo bilaabo nebiga Muuse ilaa imaatinkii ugu horreeyey ee Masiixa.

“Imtixaannadii reer binu Israa’iil, iyo dabcigoodii wax yar ka hor imaanshihii koowaad ee Masiixa, waxay tusaale ka bixinayaan xaaladda dadka Ilaah waayo-aragnimadooda ka hor imaanshaha labaad ee Masiixa.

“Dabinada Shayddaanka waxaa inoo dhigay si run ah sida loogu dhigay carruurtii Israa’iil wax yar ka hor gelitaankoodii dhulka Kancaan. Waxaan dib u soo celinaynaa taariikhdiid dadkaas.

“Taariikhdoodu waa inay inoo ahaataa digniin culus. Marnaba waa inaan filayn in marka Rabbigu iftiin u hayo dadkiisa, Shaydaanku si deggan u ag istaagi doono oo uusan wax dadaal ah samayn doonin si uu uga hor istaago inay helaan. Aynu ka digtoonaanno inaynaan diidin iftiinka Ilaah soo diro, sababta oo ah kuma yimaado hab innaga raalli geliya.... Haddii ay jiraan kuwo aan iyagu arkin oo aqbalin iftiinka, yaanay jidka u istaagin kuwa kale.”

“Waxaan cirka iyo dhulka maanta ugu yeedhayaa inay marag idinka ahaadaan, inaan hortiinna dhigay nolol iyo dhimasho, barako iyo habaar; sidaas daraaddeed nolosha doorta, si adiga iyo farcankaaguba u noolaataan; inaad Rabbiga Ilaahaaga ah jeclaato, oo codkiisana addeecdo, oo aad isaga ku dhegto; waayo, isagu waa noloshaada iyo cimriga maalmahaaga; inaad ku degto dalka Rabbigu ugu dhaartay awowayaashiin, Ibraahim, Isxaaq, iyo Yacquub, inuu iyaga siiyo.”

“Gabaygani ma ahayn mid taariikheed ee waxay ahayd mid nebiyadeed. In kasta oo ay dib u xusuusinaysay la macaamiliddii yaabka lahayd ee Ilaah la lahaa dadkiisa waagii hore, haddana waxay sidoo kale sii tilmaamaysay dhacdooyinka waaweyn ee mustaqbalka, guusha ugu dambaysa ee kuwa aaminka ah marka Masiixu mar labaad ku iman doono xoog iyo ammaan.

“Rasuul Bawlos si cad ayuu u sheegayaa in waayo-aragnimadii reer binu Israa’iil intii ay safarrada ku jireen loo qoray danta kuwa ku nool wakhtigan dunida, kuwaas oo ay dhammaadka dunidu ku soo gaadhay. Uma aynu qaadanno in khatarahayagu ay ka yar yihiin kuwii Cibraaniyiinta, ee way ka sii waaweyn yihiin.” *Healthful Living*, 280, 281.

Badbaadintii Masar laga soo bixiyey waxaa metelaya kiniisadda Efesos, calaamadda kiniisadda Efesos ee taariikhdaasna waxay ahayd Yashuuca. Ka dib markii kuwii Ilaah Masar ka soo bixiyey ay ku dhaceen toban imtixaan oo isku xiga, Rabbigu axdigii ayuu ka qaaday caasiyiintii, wuxuuna siiyey Yashuuca iyo Kaaleeb.

Waxaad ku tidhaahdaan, Sida runta ah oo aan noolahay, ayaa Rabbigu leeyahay, sidaad dhegahayga uga hadasheen ayaan idiinku samayn doonaa: Meydadkiinnu waxay ku dhici doonaan cidladan; oo kulli intiinna la tiriyey, sida tiradiinna oo dhan, tan iyo kuwii labataan sannadood jira iyo kuwa ka weyn, kuwaas oo iga gunuunacay, Hubaal inaydaan geli doonin dalka aan ku dhaartay inaan idin dejiyo dhexdiisa, marka laga reebo Kaaleeb oo ah ina Yefuuneh, iyo Yashuuca oo ah ina Nuun. Tirintii 14:28–30.

Walaashaaytku waxay tilmaamaysaa in Yashuuca iyo Kaaleeb ay matalaan kuwa “ay ku yimaadeen dhammaadka dunidu,” kuwaas oo “Axdiga Ilaah kula gala allabari.”

“Waxaa taariikhdan loo qoray digniinteenna aawadeed, annaga oo ay dhammaadka dunidu nagu soo gaadheen. Immisa jeer bay dadka Ilaah maanta dib ugu noolaadaan waayo-aragnimadii carruurtii Israa’iil! Immisa jeer bay gunuunacaan oo cabtaan! Immisa jeer bay dib uga noqdaan marka Rabbigu ku amro inay hore u socdaan! Qadiyadda Ilaah waxay u dhibtoonaysaa la’aanta rag sida Kaalib iyo Yashuuca oo kale ah, rag daacadnimo leh oo leh kalsooni aan gilgilasho lahayn. Ilaah wuxuu u yeedhayaa rag naftooda isaga u hura si ay Ruuxiisa uga buuxsamaan. Qadiyadda Masiixa iyo tan aadanuhuba waxay u baahan yihiin rag quduus laga dhigay oo naftooda allabari u ah, rag ka baxa xerada dibaddeeda iyagoo sida ceebta. Ha noqdeen rag xoog badan oo geesiyaal ah, oo u qalma hawlo sharaf leh, oo ha Ilaah axdi kula dhigteen allabari.” Review and Herald, May 20, 1902.

Axdiga la cusboonaysiinayo, sida uu u astaan yahay axdigii lala cusboonaysiiyey Yashuuca iyo Kaaleeb, waa axdiga lala leeyahay boqol iyo afartan iyo afarta kun iyo dadkii badnaa ee tirada badnaa. Waxaa la cusboonaysiiyaa ka dib markii dadkii hore ee axdiga loo doortay Ilaah ka furay oo loo xukumay inay cidlada ku dhintaan. Axdiga lala leeyahay boqol iyo afartan iyo afarta kun waxaa lagu oofiya isla taariikhdaas qudheeda oo dad hore loo doortay la diidayo.

Efesos waxay ka dhigan tahay la doonayo, oo shaqadii ay qabteen labadaba Yashuuca iyo kiniisaddii hore waxay ahayd “mid la doonayo.” Markii Yashuucu hoggaamiyey dadka Ilaah oo geliyey Dhulkii Ballanqaadka, wuxuu baxay isagoo guulaysanaya. Shaabaddii kowaad waxay la siman tahay kiniisadda Efesos, waxaana lagu metelaa faras cad oo baxa isagoo guulaysanaya. Tani waxay run ka ahayd Yashuuca iyo kiniisaddii rasuullada. Shaabaddii kowaad waxay la siman tahay kiniisadda Efesos labadaba Israa’iiltii hore iyo tan casriga ah.

Smyrna waxa ay ka soo jeeddaa erayga “beeyada malmalka” oo ah saliid loo adeegsan jiray meydadka lagu maydho laguna ilaaliyo. Shaabaddii labaad waxaa lagu matalaa faras guduudan oo la siiyey “seef weyn” iyo “amar” uu kaga qaado “nabadda dhulka,” taasoo ka dhignayd in dadka taariikhdaas ku jiray ay “isu dili doonaan.” Shaabaddii labaad waxay barbar socotaa kaniisadda Smyrna, waxayna meteshaa awoodda la siiyey cadaawayaasha Ilaah, taasoo u oggolaanaysay inay ka adkaadaan oo ay dilaan dadka Ilaah. Tan waxaa lagu fuliyey muddadii ka dambaysay kaniisaddii rasuullada iyo sidoo kale taariikhdiisii Xaakinnada. Labada taariikhoodba Ilaah wuxuu u oggolaaday quwado ka baxsan dadka Ilaah inay dagaal iyo dhimasho ku keenaan dadkiisa. Kaniisaddii rasuullada dhexdeeda dagaalkaas waxaa dhiirrigeliyey diidmada diinta Masiixa, taas oo muddadii ka horraysay ee Efesos ahayd mid aan laga adkaan karin iyadoo injiilka u sidday dunida. Sababta cadaawayaasha dadka Ilaah ee muddadii Xaakinnada waxay ku dhisnayd muddadii ka horraysay ee Efesos, halkaas oo Ilaah ku muujiyey xooggiisa Masar iyo quruumihii xigay ee Yashuuca loo adeegsaday inuu ka adkaado. Shaabaddii labaad waxay barbar socotaa kaniisadda Smyrna ee Israa’iiltii hore iyo tan casriga ahba.

Pergamos waxa loola jeeddaa “qalcad la adkeeyey,” sidaas darteedna waxa uu astaan u yahay qasri uu boqor leeyahay. Shaabadda saddexaad waxay barbar socotaa Pergamos, waxayna matalaysaa taariikhda xukunka bini’aadamku ay fuliyaan boqorrada dhulka, iyagoo ka soo horjeeda xukunka

Ilaah. Sidaas awgeed, cabbirka, ama xukunka ay matalaan “labada” miisaan ee lagu miisaamo “sarreenka,” “shaciirka,” “saliidda” iyo “khamriga,” waxa uu tilmaamayaa awood boqornimo oo bini’aadmi ah, taas oo had iyo jeer cilladaysan marka loo eego xukunka Ilaah. Xusuusta ku hay in cabbir daacad ah ama miisaan daacad ahi aanu u baahnayn laba miisaan. Laba miisaan waxay ka dhigan yihiin xukun aan sinnayn.

“Shaciirka” waa astaan u ah qurbaanka “midhaha ugu horreeya” ee iidda Kormaridda, “sarreenkuna” waa astaan u ah qurbaanka iidda Bentakostiga ee “labada kibsood ee la ruxo.” “Saliiddu” waa astaan u ah Ruuxa Quduuska ah, “khamriguna” waa astaan u ah cilmiga caqiidada. Bergamos wakhtigii Israa’iil hore waa xilligii boqorradii tanaasulka sameeyey ee Israa’iil, kuwaas oo xukun ku soo dejiyey nidaamkii cibaadada Ilaah ee uu matalayey xilliga Kormaridda ilaa Bentakostiga. Runta Erayga Ilaah waxaa matala “khamriga” iyo “saliidda.” Labadaba Israa’iil hore iyo tan casriga ah, kiniisadda Bergamos waa xilliga uu Shaydaanku isku dayo inuu ku dhammaystiro wixii uusan ku samayn karin daadinta dhiigga ee taariikhda uu matalayey Smurna. Bergamos dhexdeeda Shaydaanku wuxuu isku dayay inuu dadka Ilaah iyo runta Ilaah ku baabbi’iyo tanaasul, ee aan ahayn daadinta dhiigga sida lagu matalay Smurna. Tanaasulkii boqorradii Israa’iil hore wuxuu tusaale u yahay tanaasulkii Constantine ee Israa’iil casriga ah.

Tiyaatiira waxay ka dhigan tahay “allabariga qalbi-jabka,” waxayna tilmaamaysaa ruuxa shahiidnimada ee Ilaah siiyo dadkiisa loo dilo magiciisa aawadiis. Allabariga qalbi-jabku wuxuu ka dhigan yahay diyaar u ahaanshaha in Masiixa loogu adeego duruufo aad u daran, sida ay u muujiyeen Daanyeel, Shadrag, Meeshaag iyo Cabednego intii lagu jiray maxaabiisnimadii toddobaatanka sannadood; sidoo kalena wuxuu ka dhigan yahay allabarigii Waldensiyiinta, Huguenots-ka, iyo kuwo kale oo la jirdilay, la xidhay, lagu aflagaaddeeyey, lana laayay amar-ka-taliskii baadariga intii lagu jiray taariikhdii kun iyo laba boqol iyo lixdanka sannadood. Shaabaddii afraad waxay la barbar socotaa kiniisadda Tiyaatiira, waxayna ka dhigan tahay silicdii Baabuloon tii hore ku haysay Israa’iiltii hore iyo silicdii Baabuloonta casriga ahi ku hayso Israa’iilta casriga ah. Taariikhda labada maxaabiisnimo labaduba waxay marka hore u baahdeen ka leexasho runta ah, taas oo ay fuliyeen boqorradii Israa’iil iyo boqorkii Rooma ee Constantine. Labadooduba waxay diyaariyeen jidka xilli uu Tiyaatiira matalo.

Sardis ma laha wax macne ah oo la jaanqaadaya inay magac sheegato, hase yeeshee sheegashadu waa been. Joogitaanka Shekinah marna kama muuqan macbudkii labaad. Joogitaanka Masiixa marna kama muuqan taariikhda Sardis. Dib-u-habayntii Qarniyadii Mugdiga ahayd, asal ahaan, waxay ahayd taxane ah hal tallaabo hore loo qaado iyo laba tallaabo dib loogu noqdo. Hawshii ay ahayd in taariikhda Sardis ku dhammaystirto Dib-u-habaynta Protestanka weligeed lama dhammaystirin.

Philadelphia waxay ka dhigan tahay jacayl walaaltinimo, mana suurtoowdo in aad walaalkaa jeclaato haddii aadan marka hore Ilaah jeclaan.

Haddii nin yidhaahdo, Ilaah baan jeclahay, oo uu neceb yahay walaalkiis, waa beenaale; waayo, kii aan jeclayn walaalkiis uu arkay, sidee buu u jeclaan karaa Ilaaha uusan arag? Amarkanuna isaga ayaynu ka haysannaa, in kii Ilaah jecel uu walaalkiisna jeclaado. 1

Yooxanaa 4:20, 21.

Filadelfiya waxay matashaa kaniisadda Ilaah jecel, sababtaas aawadeedna ma jiro xukun ama canaan lagu soo jeediyey Filadelfiya.

Oo malaa'igta kiniisadda Filadelfiya u qor; Waxyaalahan waxaa leeyahay kan quduuska ah, kan runta ah, kan haysta furihii Daa'uud, kan fura oo ninna ma xidho; oo xira oo ninna ma furo; Anigu shuqulladaada waan garanayaa: bal eeg, waxaan hortaada dhigay albaab furan, oo ninna ma xidhi karo; waayo, waxaad leedahay xoog yar, oo eraygaygii waad xajisatay, magacaygana ma aad inkirin. Bal eeg, kuwa sunagogga Shaydaanka ah, oo yidhaahda, Yuhuud baannu nahay, oo aan ahayn, balse been sheega; bal eeg, waxaan ka dhigi doonaa inay yimaadaan oo ay ku sujuudaan cagahaaga hortooda, oo ay ogaadaan inaan ku jeclaaday. Maxaa yeelay, waxaad xajisatay eraygii samirkayga, aniguna sidoo kale waan kaa dhawri doonaa saacadda jirraabadda oo dunida oo dhan ku soo degi doonta, si loo tijaabiyo kuwa dhulka deggan. Bal eeg, dhaqso baan u imanayaa: si adag u xaji waxa aad haysato, inaan ninna taajkaaga kaa qaadin. Kii guulaysta waxaan ka dhigi doonaa tiir macbudka Ilaahayga ku dhex yaal, oo mar dambe dibadda uga bixi maayo; oo waxaan ku qori doonaa korkiisa magaca Ilaahayga, iyo magaca magaalada Ilaahayga, taas oo ah Yerusaaalemta cusub, oo samada kaga soo degaysa xagga Ilaahayga; oo waxaan ku qori doonaa korkiisa magacayga cusub. Muujintii 3:7–12.

Filadelfiya waxaa la siiyey “furaha Daa'uud,” taariikhdiisii Filadelfiya ee reer binu Israa'iilkii hore-na waxaa la siiyey Wiilka Daa'uud, kaas oo, waxyaalaha kale ka mid ah, matalaya mabda'a nebiyadeed ee Alfa iyo Oomeega, kan ugu horreeya iyo kan ugu dambeeya. Furahaasu wuxuu matalaa hab-raaca “historicism.” Xilligii uu matalayay kiniisadda Filadelfiya dhammaadkii reer binu Israa'iilkii hore, Qoraaga nebiyada Kitaabka Quduuska ah qudhiisu wuxuu ahaa furaha. Xilligii uu matalayay kiniisadda Filadelfiya ee taariikhda Millerite-ka, William Miller ayaa la siiyey furaha. Labadaas taariikhoodba Masiixu wuxuu la macaamilay Yuhuud isu haystay inay yihiin wiilashii Ibraahim, hase yeeshee ma ay ahayn. Miller-na wuxuu la macaamilay Protestan isu haystay inay yihiin Yuhuud ruuxi ah, hase yeeshee ma ay ahayn.

Kii dheg leh, ha maqlo waxa Ruuxu ku leeyahay kiniisadaha. Muujintii 3:13.

La'odikiya waxay ka dhigan tahay dad la xukumay, oo La'odikiyaanku, Yuhuuddii wakhtigii Masiixa, ugu dambayntii waxaa lagu xukumay sannadkii 70 AD burburintii Yerusaaalem. Xukunka ugu dambeeya ee Protestantism-ka riddada ah wuxuu ka dhacayaa qalalaasaha sharciga Axadda, hase yeeshee waxay la kulmeen xukunkoodii markii ay diideen farriintii malaa'igta kowaad gugii 1844, dabadeedna Ilaah ahaan waxaa loogu dhawaaqay inay yihiin gabdhaha Baabuloon. Protestant-yadaas dhacay waxay tusaale u yihiin Adventism-ka La'odikiya ee maalmaha ugu dambeeya ee xukunka baadhista.

Haddaba waxaynu si guud u soo eegnay dhowr siyaabood oo kala duwan oo toddobada kaniisadood ee Muujintii si sax ah loogu fahmi karo inay yihiin astaamo nebiyadeed, dabadeedna si nebiyadeed loogu dabaqi karo. Laakiin waa in loo fahmaa oo loo dabaqaa iyada oo lagu jiro macnaha xeerarka nebiyadeed ee “ay inoo bixisay awoodda ugu sarraysa.”

Farriimaha loo diray toddobada kiniisadood waxay ahaayeen farriimo la siiyey toddobadii kiniisadood ee jiray markii Yooxanaa diiwaangeliyey farriimahaas. Farriimaha loo diray toddobada kiniisadood waxay bixiyaan tilmaamid iyo digniin ku socota kiniisadaha oo dhan taariikhda oo dhan. Farriimaha loo diray toddobada kiniisadood waxay bixiyaan tilmaamid iyo digniin ku socota Masiixiyiinta shakhsiga ah oo dhan taariikhda oo dhan. Toddobada kiniisadood waxay matalaan taariikhda Masiixiyadda laga bilaabo wakhtigii rasuullada ilaa dhammaadka dunida. Toddobada kiniisadood waxay matalaan taariikhda Israa'iiltii hore laga bilaabo wakhtigii Muuse ilaa burburkii Yerusaaalem ee sannadkii 70 AD. Toddobada kiniisadood waa la garan karaa oo loo dabaqi karaa iyadoo la aqoonsanayo kala-duwanaanta u dhexaysa afarta kiniisadood ee hore iyo saddexda kiniisadood ee dambe.

Lixda adeegsi ee kala duwan ee waxsii sheegidda ah ee aynu aqoonsanayno, isla adeegsiyadaas ayaa lagu matalay toddobada shaabadood.

Waxaan qormada xigta kaga hadli doonnaa xaqiiqooyinkan.